Науковий вісник публічного та приватного права. 2025. Вип. 1. С. 194–201. DOI: https://doi.org/10.32844/2618-1258.2025.1.33

4. Про затвердження Правил виконання польотів безпілотними авіаційними комплексами державної авіації України : наказ М-ва оборони України від 08.12.2016 № 661 : станом на 11 лют. 2020 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0031-17#Text (дата звернення: 05.09.2025).

Нагайник Тарас Григорович,
старший викладач кафедри криміналістики ННІПП Національної академії внутрішніх справ

СУДОВА СТОМАТОЛОГІЯ: ВИКОРИСТАННЯ ТА МОЖЛИВОСТІ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Умови воєнного стану суттєво ускладнюють проведення судово-медичних досліджень і зумовлюють зростання потреби у високонадійних інструментах ідентифікації загиблих. Масові людські втрати, руйнування критичної інфраструктури, фрагментарність або повна відсутність медичної документації, а також характерні для бойових дій тяжкі деструктивні ушкодження тіл значною мірою знижують ефективність традиційних методів установлення особи. За цих обставин судова стоматологія набуває особливої ваги як галузь, здатна забезпечити високий рівень точності та стійкості ідентифікаційних процедур [1].

Ідентифікація особи – це процес установлення конкретної людини шляхом зіставлення сукупності її індивідуальних ознак з наявними документальними, біометричними або іншими даними. Складність цього завдання зумовлена різноманітністю об’єктів ідентифікації, значним обсягом експертної роботи та широким спектром методів дослідження, що відрізняються за технологічною природою та вимогами до оцінки отриманих результатів.

Одним із найбільш стійких і надійних методів ідентифікації загиблих є судова стоматологія. Судова (судово-медична) стоматологія – це галузь медицини, що використовує знання з анатомії, стоматології, рентгенології, біології та криміналістики для встановлення особи за ознаками зубощелепної системи, а

також для дослідження кримінальних подій, у яких наявні або можуть бути виявлені стоматологічно значущі сліди.

Під час бойових дій нерідко фіксуються випадки, коли традиційні методи ідентифікації (дактилоскопія, зовнішній огляд, аналіз документів) є неможливими або недостатніми. Складності встановлення особи можуть бути зумовлені:

– термічними чи хімічними ушкодженнями внаслідок вибухів або пожеж;

– значною фрагментованістю тіла після вибухової травми;

– гнилісними змінами внаслідок тривалого перебування трупа на відкритій місцевості;

– відсутністю документів або інших ідентифікаційних ознак;

– виявленням фрагментів тіл, що належать кільком особам, на обмеженій ділянці місцевості.

За таких умов саме зуби, стоматологічні пломби, ортопедичні конструкції та імпланти часто залишаються єдиним джерелом збереженої інформації, придатної для надійної ідентифікації.

Під час воєнних дій нерідко здійснювалися спонтанні поховання тіл або останків загиблих військовослужбовцями чи місцевими жителями поблизу місця загибелі. На деокупованих територіях також виявляють братські або інші стихійні поховання. Такі поховання виконувалися без дотримання встановлених процедур та поза системою офіційного обліку. У разі їх виявлення здійснюється ексгумація, при цьому порядок вилучення та транспортування залишається однаковим як для звичайного огляду трупа, так і для випадків ексгумації [3]. Виявлені тіла або останки поміщають до спеціальних мішків (контейнерів), на яких фіксують дату, номер мішка, назву спеціальної групи та унікальний код, присвоєний невідомим останкам. Одяг, речі, документи та інші предмети переміщують у герметичні пакети, які отримують власний обліковий номер і дублюють номер відповідного контейнера з тілом або останками [5, с. 47].

Після первинного вилучення та документування матеріалу застосовуються стандартизовані методи ідентифікації. Судова стоматологія відіграє ключову роль під час роботи з масовими похованнями або жертвами катастроф, оскільки зуби є одними з найстійкіших анатомічних структур, здатних зберігатися після

тривалого впливу високих температур, вибухів, механічних ушкоджень, перебування у ґрунті чи воді. Це дозволяє визначити кількість осіб у змішаних останках, провести індивідуальну ідентифікацію та відновити інформацію про загиблих навіть у ситуаціях, коли інші методи виявляються неефективними. Судові стоматологи також працюють відповідно до міжнародних протоколів, зокрема INTERPOL DVI, де стоматологічні дані посідають друге місце за значущістю після ДНК-аналізу.

Процес ідентифікації за стоматологічними ознаками включає порівняння прижиттєвих і посмертних даних, аналіз пломб, ортопедичних конструкцій, імплантів, особливостей прикусу, ступеня стирання коронок та морфології щелеп. Завдяки високій стійкості зубощелепної системи до зовнішніх впливів детальна ідентифікація можлива навіть тоді, коли інші методи недоступні. Судова стоматологія також застосовується для визначення віку на основі стадій прорізування та розвитку зубів у дітей, а також вікових змін дентину й пульпарної порожнини у дорослих. Це має значення як для встановлення невідомих осіб, так і для правових ситуацій, що вимагають вікової оцінки. Додатково аналіз морфологічних особливостей зубів і щелеп дає можливість орієнтовно визначити стать, антропологічну та популяційну належність особи.

Важливим напрямом роботи є судово-стоматологічний аналіз травм і прижиттєвих ушкоджень у ділянці щелепно-лицевого скелета. Експерти встановлюють механізм утворення переломів, диференціюють прижиттєві та посмертні ушкодження, визначають напрям сили та можливий вид травмувального предмета, а також аналізують ознаки катувань, побиття чи інших форм насильства. Окремий сегмент становить дослідження слідів укусів, що можуть виступати доказовими матеріалами у справах щодо сексуального насильства, нападів або жорстокого поводження. Порівняння зубних відбитків із зразками підозрюваних дає змогу встановити або спростувати їхню участь у кримінальній події.

Судова стоматологія виконує комплексну роль у структурі судово-медичної експертизи, поєднуючи експертну, юридичну та науково-освітню функції. У межах юридичної функції фахівці не лише формують експертні висновки, але й беруть участь у судових провадженнях, оцінюють відповідність фактологічних даних, аналізують якість стоматологічної допомоги та виявляють можливі медичні помилки. Науково-дослідна й освітня діяльність

охоплює підготовку кадрів, розроблення та вдосконалення методів ідентифікації, зокрема цифрових технологій, 3D-сканування та спеціалізованих електронних баз даних. Ефективність судово-стоматологічної експертизи забезпечується інтеграцією з суміжними галузями - судовою антропологією, генетичною експертизою, радіологією та криміналістикою, що формує комплексний, доказово обґрунтований підхід до встановлення особи та реконструкції обставин подій. У підсумку, зазначені функції визначають судову стоматологію як ключовий елемент судово-медичної практики, особливо в умовах підвищеної складності, таких як воєнний стан або масові катастрофи.

Список використаних джерел

1. Михайличенко Б.В. Судова стоматологія: Навчальний посібник / Б.В. Михайличенко, А.М. Біляков, В.В Франчук. Київ : Медицина, 2024. 263 с.

2. Комп'ютерна ідентифікація осіб за стоматологічним статусом: методичні рекомендації / В. Д. Мішалов, В. І. Біда, Є. Я. Костенко, Ю. Ю. Переста. Ужгород, 2013. 21 с.

3. Деякі питання забезпечення вилучення, передачі та репатріації тіл (останків) осіб, загиблих (померлих) у зв'язку із збройною агресією проти України : постанова КМУ від 17 червня 2022 р. № 698. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/698-2022-п#Text

4. Черняк В. В., Гасюк П. А., Нікіфоров А. Г. Деякі аспекти судово-медичної експертизи осіб за одонтологічним статусом. *Актуальні питання судово-медичної науки, освіти і практики.* Судово-медична експертиза. 2012. № 6. С. 88.

5. Комплексний підхід до ідентифікації загиблих осіб у випадках масових жертв / Голубович Л. Л., Зубко М. Д., Голубович А. Л. та ін. *Судово-медична експертиза.* 2018. С. 45–50.

6. Про судову експертизу: Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12.